

9. Волошин М. Русская бездна. *Собр. соч.* : в 17 кн. / под общ. ред. В. П. Купченко, А. В. Лаврова и др. — Москва : Эллис Лак, 2008. Т. 6, кн. 2 : Проза 1900–1927. Очерки, статьи, лекции, рецензии, наброски, планы / сост., подг. текста А. В. Лаврова. С. 413–416.
10. Волошин М. А. *Собр. соч.* : в 17 кн. / под общ. ред. В. П. Купченко, А. В. Лаврова и др. Москва : Эллис Лак, 2013. Т. 12 : Письма 1918–1924 / сост. А. В. Лавров. 992 с.

REFERENCES

1. Custine, A. de. (1991), “Russia in 1839”, *Russia of the 1st half of the XIX century through the eyes of strangers* [“Rossiya v 1839 godu”], Rossiya pervoj poloviny XIX v. glazami inostrancev], Lenizdat, Leningrad, pp. 421-660. (in Russian).
2. Cvetaeva, M. (1990), “A Living Word About a Living Man”, *Memories of Maximilian Voloshin* [“Zhivoe o zhivom”, *Vospominaniya o Maksimiliane Voloshine*], Sovetskij pisatel, Moscow, pp. 199-267. (in Russian).
3. Heneraliuk, L. (2017), “Stepson of Russia. Maksimilian Voloshin within the force field of disasters of the early XX century” [“Pasnok Rosii. Maksymilian Voloshyn u sylovomu poli katastrof pochatku XX st.”], *Slovo i Chas*, No. 6, Part 2, pp. 36-47. (in Ukrainian).
4. Kupchenko, V. (2007), *Works and Days of Maksimilian Voloshin: the Chronicle of Life and Artwork. Vol. 2: 1917–1932* [*Trudy i dni Maksimiliana Voloshina: letopis zhizni i tvorchestva*. T. 2: 1917-1932], Aletejya, Saint Petersburg, Sonat, Simferopol, 608 p. (in Russian).
5. Mezin, S.A. (2003), *The View from Europe: The French Authors of the XVIII century on Peter I* [*Vzglyad iz Evropy: francuzskie avtory XVIII veka o Petre I*], Izdatelstvo Saratovskogo gosuniversiteta, Saratov, 214 p. (in Russian).
6. Voloshin, M. (1988), *Faces of creativity* [*Liki tvorchestva*], Nauka, Leningrad, 848 p. (in Russian).
7. Voloshin, M. (1991), *Autobiographical prose: diaries* [*Avtobiograficheskaya proza: dnevniki*], Kniga, Moscow, 416 p. (in Russian).
8. Voloshin, M. (1991), *Poems. Articles. Memories of contemporaries* [*Stixotvoreniya. Stati. Vospominaniya sovremennikov*], Pravda, Moscow, 480 p. (in Russian).
9. Voloshin, M. (2008), “Russian Chasm”, *Collected works*. Vol. 6, Book 2: Prose of 1900-1927. Essays, articles, lectures, reviews, sketches, plans [“Russkaya bezdna”, *Sobranie sochinenij*. T. 6, kn. 2: Proza 1900-1927. Ocherki, stat'i, lekcii, recenzii, nabroski, plany], Ellis Lak, Moscow, pp. 413-416. (in Russian).
10. Voloshin, M.A. (2013), *Collected works*. Vol. 12: Letters 1918-1924 [*Sobranie sochinenij*. T. 12: Pisma 1918-1924], Ellis Lak, Moscow, 992 p. (in Russian).

«ТОН ВІЧНОЇ ТУГИ», АБО ЖІНОЧА МЕЛАНХОЛІЯ В НОВЕЛАХ ЕЛІЗИ ОЖЕШКО «АСКЕТКА» ТА ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «VALSE MELANCHOLIQUE»

Ірина Спатар

Кандидат філологічних наук, викладач,
Кафедра світової літератури і порівняльного літературознавства,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (УКРАЇНА),
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
e-mail: irynaspatar@ukr.net

UDC: 82.091'162.1+162.2

РЕФЕРАТ

Мета. Стаття присвячена дослідженню жіночої меланхолії у новелах Елізи Ожешко «Аскетка» та Ольги Кобилянської «Valse melancholique». Метою статті є проаналізувати

художню інтерпретацію меланхолії як специфічного світовідчуття жінки, що знаходиться у межовій ситуації. *Дослідницька методика.* Для зіставного аналізу застосовано низку основних методів наукового дослідження, зокрема історико-літературний, типологічний, біографічний підходи. *Результати.* У статті розглянуто своєрідність інтерпретації жіночої меланхолії в новелах польської та української письменниць. Здійснено спробу аналізу меланхолійного стану героїнь, що вирізняється певною психічною розбалансованістю, близькою до депресії. Особливий стан є наслідком відчуття втрати, яку молоді жінки свідомо намагаються заповнити певними фізичними діями та несвідомо продукують ненависть, презирство до втраченого еротичного об'єкта. Відзначено, що жіноча меланхолія пов'язана також з національними контекстами розпаду. Польська героїня переживає через складну політичну ситуацію й неможливість ідентифікувати себе на державному рівні, а в образі української дівчини сфокусовано мрії авторки про «європеїзацію» земляків, розширення інтелектуальних та культурних горизонтів. *Наукова новизна.* У запропонованій роботі вперше шляхом компаративного зіставлення досліджено типологічні паралелі жіночої меланхолії в новелах Е. Ожешко та О. Кобилянської. *Практичне значення.* Основні результати дослідження можуть бути використані при подальшому вивченні польського та українського літературних процесів другої половини XIX – початку XX століття, а також творчості Е. Ожешко та О. Кобилянської.

Ключові слова: меланхолія, туга, суїцид, типологія, емансипація.

ABSTRACT

Iryna Spatar. «Tone of perpetual anguish» or female melancholy in the short stories «Asceitk» by Eliza Orzeszkowa and «Valse Melancholique» by Olha Kobylianska.

Aim. The article deals with the analysis of the female melancholy in in the short stories «Asceitk» by Eliza Orzeszkowa and «Valsemèlancholique» by Olha Kobylianska. The purpose of the paper is to analyze the fictional interpretation of the melancholy as a specific worldview of the woman being in the limit situation. *Methods.* The comparative analysis draws a range of basic methods of scientific research, namely historical and literary, typological and biographical approaches. *Results.* The article presents the specificity of the female melancholy interpretation in the short stories by the Ukrainian and the Polish writers. An attempt was made to analyze the special status of heroines, characterized by a certain mental imbalance, close to depression. The special condition is a result of the feeling of loss, which the young women are consciously trying to fill with certain physical actions, thus subconsciously producing the hatred and contempt for the lost erotic object. It has been noted that the female melancholy is also associated with the national contexts of despair. The Polish heroine experiences a difficult political situation and the impossibility to identify herself on the state level and the image of the Ukrainian girl embodies the author's dreams about the «Europeanization» of fellow countrymen, the expansion of intellectual and cultural horizons. *Scientific novelty.* In the proposed work, the typological parallels of women's melancholy in the short stories by E. Orzeszkowa and O. Kobylianska have been investigated for the first time by comparative analysis. *Practical meaning.* Main results of the research can be used in further study of the Polish an Ukrainian literary process of the second half of the 19th – beginning of the 20th century and of E. Orzeszkowa's and O. Kobylianska's works.

Key words: melancholy, anguish, suicide, typology, emancipation.

Еліза Ожешко й Ольга Кобилянська – це дві талановиті постаті, індивідуальна творчість яких стала осердям формування і розвитку позитивізму в польському літературному просторі та раннього модернізму в українському красному письменстві. Незважаючи на те, що

імена згаданих майстринь слова асоціюються з протилежними художніми методами, є чимало схожостей в ідейно-естетичному світогляді авторок, який транслиювався у тексти крізь призму проблемно-тематичного та поетикального рівнів.

Мистецька доля польської й української письменниць формувалася під впливом межового «духу часу» другої половини ХІХ – початку ХХ століття, який, на слухну думку Л. Томчук «можна назвати періодом напруженого пошуку – своїх витоків, власної держави, себе, але водночас періодом «розщеплення» особистості як творчої одиниці, знайдення внутрішніх, психологічних чинників, що викликають драматичні суперечності» [6, с. 464].

Найбільш виразними ознаками літературно-критичної творчості та, зрештою, життєвої позиції Е. Ожешко й О. Кобилянської були активна діяльність щодо відстоювання емансипаційних ідей, боротьба проти гендерної нерівності та утисків елементарних прав жінок на освіту, саморозвиток, зміну усталених кліше щодо місця й ролі осіб «слабкої» статі в суспільстві. У художніх текстах письменниць представлено багатоаспектну палітру фемінних образів, виписаних у різних життєвих колізіях та емоційно-психічних станах, що виникали внаслідок контакту героїнь з середовищем, а також були спричинені особливою рецепцією дискримінаційних реалій та глибоко нервовим відчуттям екзистенційної ситуації перехідної доби. Усвідомлення жінкою того, що вона не може змінити сформовані віками догми, але й не хоче залишатися в рамках традиційних канонів берегині домашнього вогнища, ще немає достатньої сили впливу на зовнішні фактори, але прагне бути володаркою власного життя, призвело до своєрідного стану психічної розбалансованості, близької до депресії, яка є синонімом меланхолії.

Мистецьке зображення загостреної жіночої реакції на світ у творах польської й української письменниць стала предметом вивчення низки наукових розвідок. Меланхолія як елемент творчої рефлексії Е. Ожешко була осмислена А. Мазур. Польська дослідниця вважає, що меланхолійна позиція героїні твору «Аскетка» пов'язана з середньовічною традицією акедії¹, тобто одного з семи гріхів. Меланхолійна семантика творчості О. Кобилянської проаналізована у розвідках Т. Гундорової, Н. Зборовської, Л. Томчук. Попри наявність ґрунтовних літературознавчих студій актуальним є типологічне дослідження, що дозволить виокремити й порівняти особливості художнього відтворення жіночої меланхолії в різних національних середовищах.

¹ Акедія (acedia від грец. байдужість). У Середньовіччі слово *acedia* розглядалось як синонімом до терміна меланхолія.

Мета даної статті – охарактеризувати художню інтерпретацію жіночої меланхолії як специфічного світовідчуття жінки, що знаходиться у межовій ситуації, крізь призму компаративного зіставлення.

Жіноча меланхолія варіювала емансипаційну тематику художніх полотен Е. Ожешко і засвідчила мистецьку цікавість до трагічної тональності душі, яку спровокували кризові індивідуальні ситуації та жорсткі історичні випробування. Таке змістове фокусування супроводжувалось відмовою культивувати лише позитивські гасла та потребою звернутися до процесу модерної ідентифікації людини, її світовідчуття.

Меланхолійний стан героїнь буковинської авторки також пов'язаний з гендерною позицією і, на думку Т. Гундорової, «стає атрибутом процесу модернізації України, яка еротизується і фемінізується у творчості Кобилянської» [1, с. 147]. «Понура, ненаситна туга» і утомлений дух, виокремлені героїнею «Царівни», на переконання дослідниці, мають ще й ментальне підґрунтя. Тому Наталка стверджує, що «цей тон вічної туги» неможливо подолати, оскільки він є властивістю й особливістю нації.

Суспільно-історичний контекст та амбівалентна опозиція, пов'язана з втратою бажаного на особистому рівні, мали значний вплив на формування меланхолійного світовідчуття героїнь новели «Аскетка» та фрагменту² «Valse melancholique». Вони не можуть змінити реальність і неспроможні прийняти її, тому підсвідомо створюють інший екзистенційний простір, змодельований як альтернатива захисту від духовно некомфортного буття. Невід'ємними складовими меланхолійного характеру є прагнення самотності, байдужість, розчарування в чомусь, підкреслена гордіня та ігнорування інших, підвищена чутливість та емоційність.

Меланхолійний дискурс у творчості Е. Ожешко й О. Кобилянської був не лише характерною рисою письменницького стилю, а й послужив розвиткові неординарних літературних тенденцій у національних письменствах двох країн наприкінці XIX століття. Спостереженнями про особливий «нервовий» дух часу та його вплив на людину Е. Ожешко поділилася з читачем в останній період своєї літературної діяльності, написавши новелу «Аскетка» та низку творів малої прози, що увійшли до двотомного циклу «Меланхоліки» (1896). Предметом художнього дослідження збірки, для якої Е. Ожешко розглядала назви «Неспокійні душі», «У розпачі», є песимізм, що охопив людські душі і «виконує дії, характерні для хробака в дереві: згризає енергію, відбирає надію, гасить

² Таке жанрове уточнення належить О. Кобилянській.

запал³» [4, с. 6]. Конотаційний вектор «Меланхоліків» відрізняється від позитивістського ракурсу попередньої творчості інтерпретацією «межових» відчуттів людини, зокрема жінки, яка знаходиться у стані крайнього розчарування, туги, страху. Згідно з теорією З. Фройда, таке особливе почуття «виникає як наслідок горювання чи розчарування, викликане втратою предмета (об'єкта) любови» [цит. за: 1, с. 146].

Героїня новели «Аскетка» переживає зраду коханого, заховавшись за стінами монастиря. Вона намагається врятуватися від душевних мук і знайти спокій у фанатичних молитвах та розмовах з Богом. На відміну від Марти («Марта») і Франки («Хам») – персонажів із попередніх романів Е. Ожешко – сестра Мехтильда не бачить потреби йти з життя. Вона естетизує страждання, бореться зі спогадами про минуле, що стало причиною її відмежування від світу.

Межові психічні стани, споріднені з почуттям меланхолії, не завжди переростають у суїциди. Перебуваючи в полоні апатії й туги, персонажі обох майстринь слова часто змодельовані в руслі вітаїстичного контексту. Вони є представницями активної та національно свідомої частини суспільства, однак схильні до мазохізму і нарцисизму. Меланхолійні фемінні образи О. Кобилянської це тип жінок, що, на переконання Т. Гундорової, «репрезентує особистість, позначену самотою і в певний спосіб травмовану нерозділеним коханням, негідним чоловіком, прив'язаністю до матері» [1, с. 138]. Персонажі української авторки це жінки-інтелектуалки, естетки, творчі особистості (Гортенза повісті «Гортенза, або Нарис з життя однієї дівчини», Наталка з повісті «Царівна», Софія, Ганнуся з новели «Valse melancholique»), які прагнуть до гармонії між фізичним і духовним, наділені унікальною здатністю відчувати красу і розвивати її у музиці, малярстві, письменстві. Молодих жінок не лякає нещадна дійсність, проте приборкати її не завжди вдається. Зовнішні фактори провокують внутрішні конфлікти, некеровані емоції, що посилюють почуття меланхолії. Такий особливий стан, як вже зазначалося вище, є наслідком відчуття втрати й породжує приховану спустошеність, яку персонаж свідомо намагається заповнити певними фізичними діями та несвідомо продукує ненависть, презирство до втраченого еротичного об'єкта.

Меланхолійний настрій героїнь Е. Ожешко та О. Кобилянської спричинений розлукою з коханим чоловіком, точніше зрада останнього та шлюб з іншою обраницею. У творі «Аскетка» Мехтильда звинувачує свою подругу, яка стала розлучницею: «...з тим, хто їй присягав вічне кохання, зауважила іншу, таку віддавна близьку й дорогу, що якби з-

³ Тут і далі переклад з польської наш. (І. С.).

поміж тих двох їй сказано вибирати, то серце довго вагалось між коханням і дружбою» [5, с. 25]. Нерозділене кохання травмувало гордість дівчини настільки, що вона відмежувала себе від зовнішнього світу, переступивши поріг монастиря назавжди.

Софія Дорошенко з новели «Valse melancholique» зі зневагою висловлюється про молодого чоловіка, що одного дня «від'їхав, а ліпше сказати – втік» [2, с. 282] і став «уже не той, що був, із побідним духом» [2, с. 283]. Учинки найближчих людей були для обох жінок переломним моментом, що чітко розмежував життя на періоди «з ним» і «без нього», перехідним етапом від кохання до ненависті. «Він навчив мене ненавидіти й задавив цілу мою істоту від голови до стіп упокоренням. Був першим, що дав мені відчуття поганість покороти» [2, с. 283]. Напружені емоційні стани також активізували загострене відчуття туги через те, що обидві героїні усвідомили свою безпорадність і безсилля щось змінити як у власному екзистенційному просторі, так і в мінливому недосконалому світі. Психологічно згубним для Мехтильди є не тільки розчарування, пов'язане з крахом таких морально-етичних категорій, як вірність, чесність, порядність, а й глибокий смуток у зв'язку з поразкою Січневого повстання. Меланхолійний розпач черниці зумовлений національною трагедією, до якої призвело жорстке придушення спроби відновити державність й переслідування учасників збройного протистояння. «Чула рев вистрілів, дивилася на палаючі стіни свого будинку, на трупи батька і братів, на людей...» [5, с. 45]. Про цю невтішну для польського народу подію нагадала дівчинка Кларця, яка потрапила до монастиря з Сибіру, оскільки була надто кволою й виснаженою суворим кліматом. В обличчі маленької особи героїня впізнала риси, що колись полонили її серце. «Ті очі, великі, темні, що з-під золотих вій і волосся світилися великим солодом та глибиною, були знайомі їй. То два джерельця, з яких колись, в іншому житті, струменіло для неї безмежне щастя, а потім невимовна мука...» [5, с. 15].

Мехтильда, упізнавши знайомі очі, ретроспективно візуалізує фрагмент дванадцятирічної давності. Це своєрідний образ-спалах, що одночасно нагадує про щасливі миті та про обітницю гордині до минулого. Героїня прагне триматися осторонь від дівчинки, проте чітко розуміє, що її думки охопили спогади, з якими важко боротися, від них неможливо сховатися чи втамувати болісними фізичними покутами. Виснажена напруженою боротьбою, черниця безрезультатно намагається втекти від надривного внутрішнього болю, який змогла утамувати в монастирі завдяки молитвам та щоденній чернечій рутині. Мехтильда звинувачує у своїй слабкості демона, що прагне надломити її віру, спокушаючи, бодай подумки, згадками про щасливе минуле.

Інфантильний ескапізм молодій жінки частково має еротичні конотації, пов'язані з нереалізованим фізичним контактом. Відчайдушне бажанням відсторонитися від будь-якого нагадування про попереднє життя є ознакою слабкості героїні, яку чернече вбрання не врятувало від могутньої влади природних інстинктів. «Сила її спогадів <...> вивільнила з прірви простору і часу духів уже померлих поцілунків, які пестили її чоло, уста, щоки і з щемливим трепетом, наче відлуння давно померлої розкоші, розбігалися по її тілі <...> Повільним, автоматичним рухом припідняла з колін свою схудлу руку. Ця рука спочивала у його долоні; глянула на свій силует – її огортало його плече» [5, с. 44]. Героїня прагне подолати страх перед власною неспроможністю вистояти у боротьбі із собою і намагається притупити підсвідомі імпульси бичуванням та відстороненням від Кларці, яка стала для молодій жінки проекцією нещастя. Мехтильда, на відміну від Софії, не може жити у середовищі. Тут варто пам'ятати й про національний контекст розпаду, зокрема складну політичну ситуацію й неможливість ідентифікувати себе на державному рівні.

Однією з причин, що породжували меланхолійний стан героїнь О. Кобилянської Т. Гундорова вважає «феміністичні й патріотичні розчарування» [1, с. 147]. Загострене відчуття туги, внутрішнього неспокою у жінок буковинської письменниці не пов'язані з якоюсь хронологічно обумовленою подією в українській історії. Це радше проекція особистої кризи, яку відчувала О. Кобилянська, усвідомивши «розбіжність між «мужицтвом» і «європейством» [1, с. 147], застарілою формулою безпомічної жінки й естетичною свободою, індивідуальним самовираженням. Подвійному кодуванню меланхолійного світовідчуження підпорядкований образ Софії. На тлі суб'єктивного відчаю душу молодій музикантки терзає біль універсального характеру, що пов'язаний з витонченим стражданням через порушення гармонії, яка можлива лише у полярному поєднанні різних об'єктів та суб'єктів. «Вона вічно шукала гармонії» [2, с. 254], а відсутність «молодого техника» у житті авторки вальсу є катастрофою космічного масштабу, оскільки будь-яке порушення природного балансу може спровокувати творчий регрес. «Кожний рух його був для мене потребою, його вид був мені потребою, голос його був для моєї душі потребою, його хибі і добрі сторони... Був мені потребою, щоб я стала викінченою, і щоб багато дечого, що спало в мені, збудилося. Мав стати сонцем для мене, щоб я розвинулася в його світлі й теплі вповні» [2, с. 282]. Особисті трагедії породили іншу любов: фанатичну, надривну і рятівну, яку Мехтильда знайшла в постаті Бога, а Софія ще більше відчула в музиці. Зовнішня відстороненість героїнь від світського життя (Мехтильда живе у чітких рамках

обов'язків черниці, здійснюючи щоденні молитви та покути; Софія не переймається своїм зовнішнім виглядом) постійно перебуває під прицілом підсвідомого рецидиву власної слабкості. Вони зневажають винуватців трагічного минулого («Я подала йому свою душу, розложила перед ним, мов вахляр, а він – мужик... З неописаною погордою вимовила се слово» [2, с. 283]), з презирством і гордістю ставляться до драматичних фрагментів біографії: «Злість і відроза двома мечами остаточно відтяли у ній коріння колишнього життя; на кривавих ранах її серця проросли спустошення і тривога. Зерня меланхолії, яке властиве для кожної людини, <...> тепер проросло і швидко розквітло» [5, с. 25]. Однак ненависть межує зі стихійним іманентним прагненням пристрасті, якій Софія дає волю, занурюючись у вир звуків резонатора. «Був сумерк, і вона грала з пам'яті. Почала злегка, граціозно, неможлими тонами якийсь вальс. Перша часть була весела, зграбна й елегантна. Друга змінилася. Почалося якесь глядання між звуками, неспокій, розпачливий неспокій! Спинялася раз по раз на басових тонах, то нижчих, то вищих, відтак покидала їх і переходила шалено скорою болючою гамою до вищих звуків. Звідси бігла з плачем наново до басів, – і знов глядання, повне розпуки й неспокою <...> все наново, і знов ряд звуків у глибину...» [2, с. 279]. Глибокий ліричний смуток, спричинений надто болісним внутрішнім терзанням через втрату бажаного на різних рівнях, посилює стан психічного напруження і проявляється як меланхолійний конфлікт, пов'язаний з амбівалентним переживанням.

Нескінченні душевні баталії між любов'ю і ненавистю, гордістю та покорою виснажують героїнь, підштовхують до підсвідомого пошуку шляхів порятунку від нав'язливих невротичних станів. За таких обставин людина «повертається до первісного самолюбубання як захисної реакції від знецінювання власного Я» [7, с. 255]. Таким чином формується своєрідна депресивна жіноча психологія, яку потрібно трактувати як особливу, не обов'язково деструктивну складову образу. Вона по-різному проявляється у поведінці Мехтильди й Софії. Молода музикантка володіє винятковим, невидимим для інших шармом: «Коли вмивається, не забуде ніколи насипати кілька крапель найтоншої парфуми до води [2, с. 274]. Вона здатна витончено відчувати світ та віртуозно виражати власні емоції. Виконання відомих композицій та авторського вальсу здійснює паралельно з розмірковуваннями, спогадами, переживаннями. Подруга Марта характеризує дівчину як «натуру тонкого стилю, дбалу про красу і штуку в повнім розумінні» [2, с. 274]. Софія цілеспрямована, вона упевнено й нарцистично моделює майбутнє, у якому обов'язково досягне майстерності та визнання: «Наша музи-

ка <з резонатором> запре всім віддих. Тепер я ще простий музикант, не вдам так, але відтак... відтак і я, і він роз живемо вповні...» [2, с. 284]. Меланхолійний стан одночасно стає для Софії джерелом творчості, незвичайного інтуїтивного пізнання та ще більшого бажання вивчати й удосконалювати мистецтво. Героїня О. Кобилянської – це жінка, якій притаманна естетична вразливість і латентне прагнення гармонії не лише на особистісному рівні. В образі Софії сфокусовано мрії української авторки про «європеїзацію» земляків, розширення інтелектуальних та культурних горизонтів. Дівчина прагне розімкнути власний духовний простір за допомогою нового досвіду, який може здобути під час навчання у Віденській консерваторії. Для цього їй потрібно подолати суспільно-ментальні перешкоди і перетнути національний кордон. Депресивна семантика меланхолійного характеру «музики» спровокована кількома чинниками: прагненням мистецького самоствердження та евристичного досвіду інших країн, маскуліною потребою на фізичному й духовному рівнях, необхідністю викоринити гендерні стереотипи, бажанням подолати духовно-культурну відсталість національної дійсності й долучитися до європейського способу мислення.

Основною меланхолійного контуру образу Мехтильди є амбівалентне ставлення до минулого. Героїня намагається реабілітувати травмовану гордість і знайти спокій у пристрасних молитвах. Але навіть найщиріші розмови з Богом не здатні вивільнити втомлену душу від грішних, на переконання черниці, думок. Страх не встояти перед спокусою зради власним принципам призводить до крайнього нервового збудження, що виснажує фізично та психологічно. Страждання черниці, подібно до душевних терзань Софії, також мають естетичний вимір. Однак це інший ракурс зображення способу заповнити втрату об'єкта любові. Оскільки сюжет новели «Аскетка» розгортається у межах монастиря, то й меланхолійний настрій героїні передається за допомогою своєрідних асоціативних ефектів: «Мехтильда лежала на мармуровій підлозі, її шия була кілька разів обмотана грубим канатом, її чоло оперлося на мрамур, її руки були розімкнені на знак хреста» [5, с. 21]. Занурившись у жорсткі умови чернечого життя, Мехтильда змогла приборкати гнів, який відчувала через зраду, втамувати розчарування, пов'язане з придушенням повстання, але не позбулася одного з найважчих гріхів – духовної гордині та зневаги. Черниця усвідомлює власне безсилля і шукає нових шляхів аскези: просить дозволити оселитися у найвіддаленішій келії. Меланхолійний стан героїні вирізняє її з-поміж інших персонажів і стає атрибутом протистояння з найсильнішим ворогом – самим собою.

Психічна розбалансованість, яка є підґрунтям для меланхолійного настрою, часто призводить до суїциду. Людина не може перебороти по-

чуття втрати і настирливо думає про самогубство. Матильда також схильна до такої негативної перспективи. Проте в останній момент вирішує присвятити своє життя Кларці, що захворіла на тиф. Дівчинка, якої черниця намагалася уникати, відіграла особливу роль у духовному переродженні героїні. І ось екстатична черниця повернулася у світ від якого так прагнула сховатися. Вона не покинула території монастиря, проте визнає, що догляд за дитиною це її обов'язок. Таким чином польська письменниця повернула жінку до її традиційної ролі – жертвовної матері, самозреченої березині, яка вирішила присвятити своє життя дитині. Мабуть, Е. Ожешко не була ще готовою до того, аби вивільнити жінку від обов'язку опікунки й захисниці чи поєднати меланхолійний стан з почуттям материнської любові й турботи.

Отже, меланхолійне світовідчуження героїнь – це особливий стан, що характеризується амбівалентним ставленням до втраченого об'єкта. Окрім розчарувань, туги, ненависті, гордині, поява яких пов'язана з особистими причинами, становлення меланхолійного характеру жінок зумовлене також історико-політичною ситуацією («Аскетка») та прагненням упроваджувати в національному просторі нові культурологічні тенденції («Valse melancholique»).

ЛІТЕРАТУРА

1. Гундорова Т. *Femina melancholika*. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ : Критика, 2002. 271 с.
2. Кобилянська О. «Valse melancholique». *Зібрання творів у 10 т.* Чернівці : Букрек, 2013. Т. 1. С. 254–293.
3. Mazur A. Pod znakiem Saturna. *Topika melancholii w późnej twórczości Elizy Orzeszkowej*. Opole : Wydawnictwo UO, 2010. 378 s.
4. Orzeszkowa E. «Asketka». *Pisma w XXXt.* Warszawa : Nakład Gebethnera i Wolffa, 1939. – Т. XXIV. S. 5–91.
5. Orzeszkowa E. Przedmowa. *Pisma w XXXt.* Warszawa : Nakład Gebethnera i Wolffa, 1939. Т. XXIII. S. 5–13.
6. Томчук Л. Жіноча меланхолія як текст. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна*. Острого, 2008. Вип. 10. С. 464–471. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_20_08_10_49 (дата звернення: 10.09.2018).
7. Зборовська Н. Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури. Київ : Академвидав, 2006. 504 с.

REFERENCES

1. Hunderova, T. (2002), *Gender and culture in Olha Kobylianska's gender utopia [Femina melancholica. Stat i kultura v hendemii utopii Olhy Kobylianskoj]*, Krytyka, Kyiv, 271 p. (in Ukrainian).
2. Kobylianska, O. (2013), “Valse melancholique”, *Works in 10 vols*. Vol. 1 [“Valse melancholique”, *Tvory v 10 t* Т. 1], Bukrek, Chernivtsi, pp. 254-293. (in Ukrainian).
3. Mazur, A. (2010), *Under the sign of Saturn. Topic of melancholy in Eliza Orzeszkowa's late works [Pid znakom Saturna. Topik amelancholii u pizniij tvorchosti Elizy Ozheszko]*, Wydavnytstvo OU, Warsaw, 378 p. (in Polish).
4. Orzeszkowa, E. (1939), “Ascetka, E. Orzeszkowa”, *Works in XXX vols*. Vol. XXIV [“Asketka”, *Tvory v XXXt* Т. XXIV], Tyrzsh Gebethnera i Wolffa, Warsaw, pp. 5-91. (in Polish).
5. Orzeszkowa, E. (1939), “Preface, E. Orzeszkowa”, *Works in XXX vols*. Vol. XXIII [“Peredmowa”, *Tvory v XXXt* Т. XXIII], Tyrzsh Gebethnera i Wolffa, Warsaw, pp. 5-13. (in Polish).
6. Tomchuk, L. (2008), “Female melancholy as text” [“Zhinocha melankholiia yak tekst”], *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*, No 10, pp. 464-471, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2008_10_49 (in Ukrainian).

7. Zborovska, N. (2006), *Code of Ukrainian Literature. Project of psycho-history of the latest Ukrainian literature [Kod ukraïnskoi literatury. Proekt psykhoistori i novitnoi ukraïnskoi literatury]*, Akademvydav, Kyiv, 504 p. (in Ukrainian).

THE IMAGE OF A FALLEN WOMAN IN THE PLAYS «NARODNYI MALAKHII» BY MYKOLA KULISH AND «ANNA CHRISTIE» BY EUGENE O'NEILL

Tetiana Marchuk

Ph. D. in Philology, Lecturer,
English Philology Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (UKRAINE),
76018, Ivano-Frankivsk, 57, Shevchenko str.,
e-mail: tania_klyuka@ukr.net

UDC: 82.091:821.111:821:161.2

ABSTRACT

Aim. The article deals with the image of a fallen woman in the plays «Narodnyi Malakhii» by M. Kulish and «Anna Christie» by Eu. O'Neill. The aim of the research is to identify typologically similar traits of modeling tragic images of the fallen heroines in the plays of the Ukrainian and American playwrights, as well as to determine specific artistic techniques and devices caused by the national and individual peculiarities of the creative thinking of the playwright's. **Methods.** The research is based on the comparative-typological and cultural-historical approaches that made it possible to identify common and distinctive features of the behavioral paradigm of Anna's and Liubunia's images in the artistic structure of the plays; to study their ideological and thematic content. The biographical and psychoanalytic methods allowed to trace the genesis of the authors' interpretation of the female characters in the comparative key. **Results.** The comparison of the images of Liubunia from the play «Narodnyi Malakhii» by M. Kulish and Anna Christie from Eu. O'Neill's play revealed both the typological features of the simulation of the tragic participation of the disadvantaged heroines in the analyzed plays, as well as specific artistic techniques and means, dictated by the national-individual peculiarities of the creative thinking of the authors. In the paper it is underlined that Anna Christie is a volitional woman who, having overcome social conditions, was able to start a new life in an atmosphere of love and harmony. Instead, Liubunia from the play of the Ukrainian playwright, having found herself in a situation determined by the social dogma, committed suicide, thus showing an example of self-denial and sacrifice that is typical of the Ukrainian woman-guardian. It is proved that the peculiarity of the composition of the plays by the Ukrainian and American playwrights is that with the development of the plot line, the tension of the dramas is amplified, culminating in an unexpected solution, in which the idea of the works is actualized. In spite of some differences in the final scenes of the plays, in both cases the authors emphasize the invincibility of the social gap that pushes women into crimes, and even suicide. **Scientific novelty.** Despite the increased attention to the legacy of M. Kulish, in particular the play «Narodnyi Malakhii» [Ya. Goloborodko, L. Zaleski-Onyshkevych, M. Korenevych T. Sverbilova S. Horob] in recent decades, up till now in the Ukrainian literary criticism no comparative research has been done in which this type of a woman would be studied in the broader